

Förslag till
Stockholms stads
program mot våld i
nära relationer och
hedersrelaterat
våld och förtryck
2017-2020

~~Antaget av KF 2016-XX-XX~~

stockholm.se

Stockholms stads program mot våld i nära relationer och
hedersrelaterat våld och förtryck

~~Juli~~ Juni 2016

Dnr:3.1.1-449/2015

Utgivare: Socialförvaltningen

Kontaktperson: Malin Torberger

Innehåll

Inledning	6
Våld i nära relationer	8
Hedersrelaterat våld och förtryck	11
Stockholms stads program mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck	14
Stadens ansvar inom området	14
Om programmet	14
Målstruktur	14
Övergripande mål och vision	15
Programperiod och uppföljning av arbetet	15
Målgrupper	15
Olika nivåer av våldspreventivt arbete	15
Centrala begrepp	16
Alla stockholmare	19
Förebyggande arbete	19
Maskulinitetsnormer och förekomst av våld	19
Förebyggande arbete i olika verksamheter	21
Socialtjänst inklusive äldreomsorg och funktionshinderomsorg	21
Skola och förskola	22
Idrott	23
Information	24
Samverkan med idéburen sektor	24
Mål och delmål	24
Vuxna stockholmare som har utsatts för våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck	27
Att vara utsatt för våld	27
Olika former av våld	29
Insatser för vuxna stockholmare som har utsatts för våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck	30
Samverkan	31
Mål och delmål	31
Barn i Stockholm som har upplevt våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck	33
Barn som blir direkt utsatta för våld	33
Våld mellan närstående vuxna	34
Mål och delmål	35
Stockholmare som utövar våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck	38
Mål och delmål	38

Referenser	40
Övergripande policydokument	40
Källförteckning	40
Bilaga 1. Programmets mål och delmål	43
Bilaga 2. Stöd och insatser till våldsutsatta vuxna	49
Bilaga 3. Stöd och insatser för barn som upplevt våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck	51
Inledning	6
Våld i nära relationer	8
Hedersrelaterat våld och förtryck	11
Stockholms stads program mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck	14
Stadens ansvar inom området	14
Om programmet	14
Målstruktur	14
Övergripande mål och vision	15
Programperiod och uppföljning av arbetet	15
Målgrupper	15
Olika nivåer av våldspreventivt arbete	15
Centrala begrepp	16
Alla stockholmare	19
Förebyggande arbete	19
Maskulinitetsnormer och förekomst av våld	19
Förebyggande arbete i olika verksamheter	21
Socialtjänst inklusive äldreomsorg och funktionshinderomsorg	21
Skola och förskola	22
Idrott	23
Information	24
Samverkan med idéburen sektor	24
Mål och delmål	24
Vuxna stockholmare som har utsatts för våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck	27
Att vara utsatt för våld	27
Olika former av våld	29
Insatser för vuxna stockholmare som har utsatts för våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck	30
Samverkan	31
Mål och delmål	31
Barn i Stockholm som har upplevt våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck	33
Barn som blir direkt utsatta för våld	33
Våld mellan närstående vuxna	34

<u>Mål och delmål</u>	<u>35</u>
<u>Stockholmare som utövar våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck</u>	<u>38</u>
<u>Mål och delmål</u>	<u>38</u>
<u>Referenser</u>	<u>40</u>
<u>Övergripande policydokument</u>	<u>40</u>
<u>Källförteckning</u>	<u>40</u>
<u>Bilaga 1. Programmets mål och delmål</u>	<u>43</u>
<u>Bilaga 2. Stöd och insatser till våldsutsatta vuxna</u>	<u>49</u>
<u>Bilaga 3. Stöd och insatser för barn som upplevt våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck</u>	<u>51</u>

Inledning

Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck är ett stort och allvarligt samhällsproblem där de våldsutsattas mänskliga rättigheter upprepat kränks. I Stockholm, liksom i övriga landet och världen, utsätts varje år ett stort antal människor för våld från en närstående. Ofta sker våldet på den plats där man ska kunna känna sig som tryggast, hemma. Våldet och förtrycket tar sig många olika uttryck, från verbala kränkningar, kontroll och isolering, till grovt fysiskt och sexuellt våld. I en nära relation där våld förekommer har våldet ofta uppstått genom en successiv förskjutning av gränserna för vad som är acceptabelt i en relation, en process som teoretiskt brukar benämnas ”normaliseringsprocessen”. Våld kan också utövas i heders-namnen hederskontext, och då vara kollektivt sanktionerat.

I den absoluta majoriteten av fallen som rör vuxna människor är förövaren en man och offret en kvinna och våldet utövas av en eller flera män. Barn upplever våld både i form av att en närstående vuxen, ofta en förälder, utövar våld mot den andra föräldern, och i form av att de själva blir direkt utsatta. Detta är en kränkning av barnets rättigheter. Våldet orsakar stort mänskligt lidande i form av bland annat psykisk och fysisk ohälsa, svårigheter att arbeta eller koncentrera sig på skolan, och bristande förmåga att ge omsorg till och ta hand om sina barn. Våldets konsekvenser kostar också samhället stora summor varje år.

Stockholm/Stockholms stads arbete för jämställdhet ska bidra till de nationella jämställdhetspolitiska målen med det övergripande målet *att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv*. Ett av målen är att mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Stadens arbete mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck ska också vara i linje med intentionerna i den regionala plattformen Operation Kvinnofrids nya strategi fram till och med 2020.¹.

I Stockholms stad ska ingen behöva vara rädd för våld. Staden har med utgångspunkt i detta skapat ett program mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck med en tydlig strategi för arbetet med att förebygga våldet och ge stöd och skydd när det ändå uppstår. Att arbeta mot våld med ett antirasistiskt och

¹ Operation Kvinnofrid är en samverkansplattform mellan myndigheter i Stockholms län i syfte att utveckla arbetet mot våld i nära relation.

feministiskt förhållningssätt är en viktig del i att skapa ett socialt hållbart och jämställt Stockholm. Alla stadens nämnder och bolag ska utifrån sina förutsättningar och uppdrag arbeta våldsförebyggande. Stockholmare, barn såväl som vuxna och oavsett könsidentitet, som har blivit utsatta för våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck, ska få adekvat stöd och skydd oavsett var i staden de bor. Stockholmare som utövar våld ska erbjudas och motiveras till insatser i syfte att förändra sitt beteende och sluta utöva våld.

Våld i nära relationer

Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck är ett vanligt förekommande samhällsproblem. Våld som sker i en hederskontext kan förstås som en form av våld i nära relationer, men har **också** tydliga särdrag. Det som särskilt utmärker hedersrelaterat våld och förtryck beskrivs i ett eget avsnitt nedan.

Världshälsoorganisationen (WHO) konstaterar i en rapport 2013 att våld mot kvinnor i nära relationer är ett av de allvarligaste hoten mot kvinnors hälsa och 35 procent av världens kvinnor uppskattas ha utsatts för antingen fysiskt eller sexuellt våld någon gång i sina liv. Kvinnor utsätts främst av en man de har eller har haft en nära relation till.²

I Sverige har drygt var femte person någon gång utsatts för våld i en nära relation och våldet kan förekomma i alla åldrar och i alla samhällsgrupper. I majoriteten av fall är det en man som utsätter en kvinna för våld, och det sambandet stärks alltmer ju grövre våldet är. Drygt 25 procent av kvinnorna i Sverige har någon gång utsatts för våld i nära relation medan motsvarande andel för männen är ungefär 17 procent.³ Psykiskt våld i form av kränkningar, inskränkningar i frihet, hot och trakasserier är vanligast. Våldet mot kvinnor är oftast mer upprepat än våldet mot män, och mer än tio gånger fler kvinnor behöver uppsöka vård för skador till följd av grov misshandel. Kvinnor har också en betydligt högre risk att utsättas för dödligt våld i en nära relation. Våld är ungefär lika vanligt i samkönade relationer som i heterosexuella relationer.

Våldet kan få stora konsekvenser för hälsan hos dem som utsätts. Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) vid Uppsala universitet publicerade 2014 rapporten "Våld och hälsa"⁴, där man bland annat visar att kvinnor som har varit utsatta för allvarligt våld visade tecken på posttraumatiskt stressyndrom (PTSD) tre till fyra gånger oftare än kvinnor som inte har varit utsatta. Depression är enligt rapporten dubbelt så vanligt bland denna grupp jämfört med kvinnor som inte utsatts för allvarligt våld. Även fysisk ohälsa är vanligare bland kvinnor som har utsatts för allvarligt våld. Dubbelt så många av dem som utsatts rapporterar fysisk ohälsa, och

---

² SOU 2015:55 *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck*

³ SOU 2014:49 *Våld i nära relationer – en folkhälsofråga*.

⁴ NCK (2014). *Våld och hälsa. En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa*,

exempelvis hjärtinfarkt är två till fyra gånger vanligare bland kvinnor i åldern 50-74 år med allvarlig våldserfarenhet än bland kvinnor i motsvarande ålder som inte har erfarenhet av allvarligt våld.⁵

Enligt statistik från Brå, Försäkringskassan och Statistiska centralbyrån (SCB), som sammanställts av Socialstyrelsen, är det rimligt att anta att Försäkringskassan handlägger omkring 11 000 fall årligen som rör sjukskriving, rehabilitering eller aktivitetsersättning relaterat till misshandel, grov kvinnofridskränkning och olaga hot mot kvinnor.⁶

Sedan år 2010 har cirka 1300-1500 misshandelsbrott (inklusive grov misshandel) mot kvinnor över 18 år, där gärningspersonen varit bekant och brottet skett inomhus, polisanmälts i Stockholms stad. Under samma period anmäldes cirka 300-400 fall av grov kvinnofridskränkning årligen i staden.⁷ Mörkertalet beräknas dock vara stort inom denna typ av brottslighet.

---

⁵ NCK (2014). *Våld och hälsa. En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa*. Resultaten i rapporten ska inte ses som orsakssamband då de bygger på respondenternas egna utsagor om våldsutsatthet i barndom och som vuxna respektive upplevd fysisk och psykisk hälsa.

⁶ SOU 2015:55 *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck*

⁷ Brottsförebyggande rådet, bra.se

Hedersrelaterat våld och förtryck

~~Det saknas aktuell statistik om hur många som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck i Sverige idag. Ungdomsstyrelsen (idag Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, MUCF) gjorde 2009 en studie som visade att runt 70 000 ungdomar mellan 16 och 25 år i Sverige har begränsningar i förhållande till äktenskap eller villkor för val av partner som deras familj har satt upp.⁸ Enligt den statliga utredningen *Våld i nära relationer, en folkhälsofråga* (SOU 2014:49) kan det uppskattas att ungefär 10 procent av ungdomarna från högstadiet och upp till 25 år, det vill säga cirka 100 000 personer, är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck i Sverige idag. Därutöver tillkommer utsatta vuxna. Flickor och kvinnor drabbas hårdast men våldet och förtrycket riktas också mot transpersoner, pojkar och unga män. Flickor ~~utsätts~~kan utsättas från en tidig ålder, genom exempelvis könsstympning, och ofta från att brukar våldet och förtrycket intensifieras när de kommer i puberteten i 12-13-årsåldern och pågår resten av livet.⁹~~

Hedersrelaterat våld och förtryck bygger på traditioner och normer. Det ~~är inte kopplat till~~finns ett samband mellan religiositet och bevarande av hedersnormerna, dock finns inget samband mellan våldsutövandet och någon specifik religion ~~utan~~. Hedersförtryck förekommer inom olika ~~kulturellt~~etniska och ~~religioner~~religiösa grupper.^{10 11}

I hederskontexten är den enskilda individens intressen underordnade kollektivets, det vill säga familjens eller släktens. Om en familjemedlem anses bryta mot de regler och normer som finns framförallt kring sexualitet och relationer, vanärar det hela familjen ~~eller~~och släkten. Alla typer av normöverträdelser riskerar att mötas med repressalier.

Kön och generation är grunden för maktutövningen och män och äldre har rätt att kontrollera familjemedlemmars handlingsutrymme, vilket särskilt drabbar kvinnor och flickor. Mödrar Även kvinnor är med och reproducerar hederskulturen, då de som mödrar ofta anses ~~ofta~~ vara ansvariga för uppfostran av barnen ~~enligt~~ hedersnormerna. Ibland kan omgivningen, såsom grannar och

⁸ Ungdomsstyrelsen (2009). *Gift mot sin vilja*.

⁹ Origo (2016)

¹⁰ Wikan, Unni (2005) *En fråga om heder*. Stockholm: Ordfront förlag, s.8.

¹¹ Nationellt Centrum för Kvinnofrid (2010) *Hedersrelaterat våld och förtryck – en kunskaps- och forskningsöversikt*.

bekanta till familjen och släkten, vara en del i att upprätthålla den sociala kontrollen.

Hedersnormer inrymmer bland annat uppfattningen att ungdomar inte ska ha varit sexuellt aktiva när de gifter sig. Det finns en föreställning om att flickor har en mödomshinna och att kontroll av denna kan ge svar om sexuell aktivitet, det vill säga huruvida hon är "oskuld". Flickor könsstympas i vissa fall.

Normerna Flickor kan utsättas för könsstympning, oftast när de är mellan cirka 4 och 14 år¹², men även spädbarn och vuxna kvinnor könsstympas.

Könsstympning är ett ingrepp som innebär att mindre eller större delar av en flickas eller kvinnas könsorgan tas bort eller skadas. Det medför långsiktiga fysiska och känslomässiga komplikationer, såsom svår smärta, stress, infektioner, infertilitet och psykiska problem. Ingreppet är ett brott mot de grundläggande mänskliga rättigheterna och mot barns rättigheter, och i Sverige är könsstympning förbjudet¹³. Trots detta uppskattar Socialstyrelsen att närmare 38 000 flickor och kvinnor i Sverige har utsatts för könsstympning, genomförd i Sverige eller utomlands. Av dessa är cirka 7 000 flickor under 18 år.¹⁴

Hedersnormerna består vidare av förbud mot kärleksrelationer innan äktenskapet, ungdomar får inte välja framtida partner själv och är ofta starkt begränsade när det gäller umgänge med det motsatta könet. Unga män förväntas upprätthålla och kan utsättas för tvångsgifte. I en hederskontext kan traditionellt eller religiöst ingångna äktenskap anses vara giltiga trots att de patriarkala strukturerna saknar giltighet enligt svensk lag. Frånskilda kvinnor anses bryta mot familjens och därigenom kontrollera kvinnliga släktingarsläktens heder och ibland utöva våld mot dem och förtryck.

Unga män och pojkar förväntas upprätthålla de patriarkala strukturerna och respektera hedersnormerna. Därför kan de både utsättas för våld och förtryck och tvingas till att kontrollera såväl minderåriga som vuxna kvinnliga släktingar och ibland utöva våld mot dem. Skuld- och skambeläggning, nedvärdering, förföljelse,

¹² UNICEF 2016, *Female Genital Mutilation/Cutting: A global concern.*

¹³ Enligt lag (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor. I det fall kvinnan är bosatt i Sverige är det även olagligt att genomföra ingreppet utomlands.

¹⁴ Socialstyrelsen 2015, *Flickor och kvinnor i Sverige som kan ha varit utsatta för könsstympning – en uppskattning av antalet.*

hot, isolering, tvång till särskild klädsel och förbud att delta i olika aktiviteter i samhället eller skolan är exempel på medel som används för att se till att normerna följs.

HBQ-personer som lever i en hederskontext är en särskilt utsatt grupp då utsatta eftersom de kollektiva hedersnormerna, som förespråkar bland annat heteronorm och tvåsamhet, har som konsekvens att deras sexualitet och eventuella könsuttryck ses som avvikande. Ibland försöker familjen och släkten att kontrollera och förhindra personen från att leva ut sin sexualitet eller könsidentitet genom tvångsäktenskap.

Personer med funktionsnedsättning som lever i en hederskontext är en särskilt utsatt grupp, då de ofta är mycket beroende av sin omgivning och riskerar att isoleras från allmänheten. En intellektuell funktionsnedsättning kan påverka uppfattningen av det man blir utsatt för, exempelvis tvångsgifte, och även försämra förmågan att kunna återge dessa övergrepp för andra och få hjälp.

Överträdelser av normer straffas på olika sätt, genom alltifrån ytterligare begränsningar i vardagen och utfrysning från den sociala kontexten till tvångsäktenskap, olika former av våld och i värsta fall hedersmord. Straffen används också som ett sätt att statuera exempel för framförallt yngre syskon och släktingar.

VåldHedersrelaterat våld och förtryck i heders namn ses av kollektivet som en legitim och oundviklig handling för att straffa offrets olydnad, i syfte att bevara familjens och släktens heder. Det är kollektivt sanktionerat och ibland även kollektivt utövat.

För att motverka hedersrelaterat våld och förtryck krävs arbetetarbete med ett feministiskt och antirasistiskt förhållningssätt i syfte att förändra begränsande hedersnormer och värderingar, bland annat synen på maskulinitet och de olika rollerna i familjen. För att bli framgångsrikt behöver ett sådant arbete ta sin utgångspunkt i ett feministiskt och antirasistiskt förhållningssätt. I samhällen där heder är viktigt anses det ofta självklart att hålla familjens angelägenheter inom familjen och att inte prata med utomstående, exempelvis skolan eller socialtjänsten. Detta gör det än mer angeläget att professionella som möter utsatta personer har kunskaper och kan förstå signaler om att det inte står rätt till.¹⁵

---

¹⁵ Origo (2016)

Stockholms stads program mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck

Stadens ansvar inom området

Staden har ansvar för att inom framförallt socialtjänsten, skolan och förskolan arbeta förebyggande, och för socialtjänstens del också uppsökande, mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck, och att ge stöd och skydd till brottsoffer när våldet har skett. Utöver att ansvaret regleras i lagstiftning, föreskrifter och allmänna råd, finns också bestämmelser och vägledning i stadens styrdokument för socialtjänst, skola och förskola.

Kommunfullmäktige har antagit målet ”Stockholm är en stad där ingen behöver vara rädd för våld” och arbetet mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck har mycket hög prioritet för Stockholms stad.

Om programmet

Stockholms stad har skapat ett program mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck med en tydlig strategi för arbetet med att förebygga våldet och ge stöd och skydd när det ändå uppstår. Programmet syftar till att motverka att våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck uppkommer och att det upptäcks om det likväl sker. Programmet syftar också till att stöd och skydd till våldsutsatta personer och barn som har upplevt våld, respektive insatser till våldsutövare för att de ska förändra sitt beteende, är samordnat, evidensbaserat och av hög kvalitet, samt adekvat och likställt oavsett var i staden de bor.

Programmet har sin utgångspunkt i ett antal övergripande policydokument. I kapitlet Referenser sist i programmet listas de dokument som är vägledande för programmet och stadens arbete.

Målstruktur

Programmet har långsiktiga mål respektive delmål. De långsiktiga målen är på flera års sikt, medan delmålen är i fokus och bedöms rimliga att uppnå under den aktuella programperioden.

Övergripande mål och vision

Programmet har ett övergripande mål, eller vision, som lyder:

"Stockholm är en stad fri från våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck"

Utöver den övergripande visionen finns långsiktiga mål och delmål för varje målgrupp, som följer nedan. Programmets mål och delmål återfinns även i bilaga 1 till programmet.

Programperiod och uppföljning av arbetet

Programperioden för Stockholms program mot våld i nära relationer är 2017-2020. En kartläggning av förekomsten av våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck i Stockholms stad ska genomföras år 2017. Under programmets avslutande år, 2020, ska en ny kartläggning genomföras, dels som en uppföljning av resultaten år 2017, dels som ett underlag inför revideringen av programmet.

Programmets långsiktiga mål och delmål kommer att följas upp genom indikatorer och aktiviteter i ILS-systemet. Programmet ska följas upp i sin helhet år 2020.

Målgrupper

Programmet har följande fyra målgrupper:

- 1. Alla stockholmare** – tidigt förebyggande arbete
- 2. Vuxna stockholmare som har utsatts för våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck** – stöd och skydd samt arbete för att förhindra fortsatt våldsutsatthet
- 3. Barn i Stockholm som har upplevt våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck** - stöd och skydd samt arbete för att förhindra fortsatt våldsutsatthet
- 4. Stockholmare som utövar våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck** – arbete för att personer ska upphöra med att utöva våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck

Olika nivåer av våldspreventivt arbete

Programmets mål för arbetet mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck finns på tre olika preventiva nivåer

som beskrivs kortfattat nedan. På samtliga nivåer är det viktigt att staden samverkar såväl internt som med externa aktörer, så som hälso- och sjukvården, polisen och civilsamhällets aktörer.

Primärpreventiv nivå

Universella insatser, det vill säga sådant som riktar sig till alla barn, ungdomar och vuxna, innan våldet och det hedersrelaterade våldet har skett. På denna nivå finns det arbete som alla stadens nämnder och bolag ska göra i våldspreventivt syfte, och vissa verksamheter på ett fördjupat plan, det vill säga våldsförebyggande arbete genom ett normkritiskt förhållningssätt. Det kan handla om utbildningar och om program där unga får verktyg som främjar hälsosamma och jämställda relationer samt att ge unga redskap till att lägga sig i andras beteende. Program som vänder sig till dem som står bredvid och ser på i en våldsam situation blir allt vanligare vid universell prevention.¹⁶

Sekundärpreventiv nivå

Omedelbara insatser när våldet har skett, exempelvis att den eller de som har utsatts kommer i säkerhet och att eventuella skador dokumenteras. I programmet är det framförallt socialtjänsten som berörs på den här nivån, och de två långsiktiga mål i programmet som slår fast att personer som utsatts för våld och barn som upplevt våld och hedersrelaterat våld och förtryck, ska få stöd och skydd utifrån sina behov.

Tertiärpreventiv nivå

Fokus på insatser på längre sikt efter att våldet har skett. Det kan handla om bearbetning av trauma för våldsutsatta och behandling av våldsutövare i syfte att våldet ska upphöra. Även denna nivå rör våldsutsatta vuxna och barn som upplevt våld, men även våldsutövare. Socialtjänsten är en huvudaktör men även exempelvis äldreomsorgen, skola och förskola kan vara berörda.

Centrala begrepp

Våld

Våld är varje handling riktad mot en annan person, som genom att denna handling skadar, smärtar, skrämmar eller kränker, får denna person att göra något mot sin vilja eller avstå från att göra något som den vill.¹⁷

Nära relationer

¹⁶ SKL (2011). *Våldsförebyggande arbete med män. En kunskapsöversikt*,

¹⁷ Definition från Per Isdal, grundare av Alternativ till våld

Begreppet ”närstående” är könsneutralt och syftar på varje person som den våldsutsatta bedöms ha en nära och förtroendefull relation till. Det kan handla om såväl makar, partners, sambor, pojk- eller flickvänner, som föräldrar, syskon, barn eller andra släktingar. Det kan även gälla andra personer som den våldsutsatta har eller har haft en nära och förtroendefull relation till. Bedömningen om vem som kan betraktas som närstående ska göras utifrån familje- och levnadsförhållanden i det enskilda fallet.¹⁸

Hedersrelaterat våld och förtryck

Hedersrelaterat våld och förtryck har sin grund i kön, makt, sexualitet och kulturella föreställningar om dessa. Kontrollen av flickors och kvinnors sexualitet är central och starkt knuten till kollektivet. I hederstänkandet står föreställningar om oskuld och kyskhet i fokus och familjens och släktens rykte och anseende ses som avhängigt flickors och kvinnors faktiska eller påstådda beteende. Även unga Unga män kan och minderåriga pojkar kan både vara utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck och själva tvingas bli förövare gentemot släktingar, oftast kvinnliga. HBTQ-personer är ofta utsatta då deras sexualitet, könsidentitet och könsuttryck kan ses som avvikande. Hederstänkandet kan vara mer eller mindre uttalat och kontrollen kan sträcka sig från vardagliga former av begränsningar i flickors och kvinnors liv som berör exempelvis klädval, socialt umgänge och rörelsefrihet till livsval som utbildning, jobb, giftermål och skilsmässa. I sin mest extrema form resulterar hederstänkandet i hot om våld, våld och dödligt våld.

HBTQ

HBTQ är ett samlingsbegrepp paraplybegrepp för homosexuella, bisexuella, transpersoner och queera-personer som grupp-med queera uttryck och identiteter. Det är viktigt att komma ihåg att det inte är en homogen grupp eller enhet. Homosexualitet, bisexualitet och heterosexualitet handlar om sexuell läggning medan trans handlar om könsidentitet och könsuttryck. Det som är gemensamt för individerna i gruppen HBTQ är att individende bryter mot normer kring kön och/eller sexualitet. Exempel på sådana normer är heteronormen som förutsätter att alla attraheras av det motsatta könet, och cisnormen som förutsätter att det enbart finns två kön (kvinnor och män), att alla identifierar sig med det kön de tilldelades vid födseln och att alla har det kön de ser ut att ha eller

¹⁸ SOU 2015:55 *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck*.

vill definiera sin könstillhörighet ett könsuttryck som stämmer överrens med sitt juridiska kön.

Normkritik

Normkritik är ett förhållningssätt som har till syfte att synliggöra och granska vilka normer som råder i en grupp eller i ett samhälle, exempelvis kring sexualitet, samlevnad och samhällsorganisering, för att se vem som inkluderas och vem som exkluderas. Det normkritiska tankesättet utgår ifrån att normer och normativa strukturer behövs i ett samhälle men att dessa är föränderliga. Genom att utmana föreställningen om vad som är normalt kan exkludering, diskriminering, hot och våld motverkas.

Alla stockholmare

Det allmänna förebyggande, eller preventiva, arbetet riktar sig till *alla stockholmare* som stadens förvaltningar och bolag möter, det handlar om att förebygga våld på ett tidigt stadium, exempelvis inom skolan och idrotten.

Förebyggande arbete

Förebyggande arbete kan ske på många olika sätt och i många olika typer av verksamheter. Det behöver inte uttryckligen handla om arbete i syfte att förebygga våld, utan kan vara att arbeta förebyggande mot stereotyper, könsnormer, trakasserier, sexism och kränkande behandling, vilket kan vara kopplat till våldsutövande.

Målet med våldsprevention är att förändra problematiska beteenden som vissa barn, unga och vuxna har, och att motverka att sådant beteende alls utvecklas. Enligt forskning är en genusförändrande ansats effektivt i förebyggande arbete.¹⁹ Begreppet genus avser de kollektiva könsegenskaper i form av manligt och maskulint respektive kvinnligt och feminint som förknippas med män och kvinnor. Att arbeta genusförändrande innebär att ifrågasätta och arbeta för att förändra uppfattningen om vad som ses som manligt och maskulint respektive kvinnligt och feminint och komma bort från de relativt snäva ramar som råder idag.

Det förebyggande arbetet behöver också ske i olika typer av grupper, eftersom socialiseringsprocesser ofta sker där, exempelvis i skolklasser, inom idrotten och på fritidsverksamheter.

Maskulinitetsnormer och förekomst av våld

Att arbeta normkritiskt innebär att analysera och ifrågasätta normer, i det här fallet normer för vad som anses utgöra en ”man” och ”manlighet” respektive ”kvinna” och ”kvinnlighet”, och försöka förändra exempelvis arbetssätt eller språkbruk. Det handlar inte om att avskaffa normer, utan om att förändra dem när de begränsar människors liv och valmöjligheter. Normkritik kan på en konkret nivå handla om att kritiskt granska olika material ens verksamhet använder, köpa in ett brett utbud av böcker till skolbiblioteket, fundera över sitt språkbruk och över vilka bilder man använder i sin information och marknadsföring.

---

¹⁹ SOU 2014:6 *Män och jämställdhet*

Normer påverkar människors handlingsmöjligheter, utbildningsval, kamratrelationer, skolprestationer och sätt att tillgodogöra sig utbildning. Mäns och killars liv begränsas generellt av strukturer och normer som leder bort från omsorgsgivande och närhet.²⁰

Killar och män står för majoriteten av allt våld i världen, så också i Stockholm. Framförallt pojkar och unga män använder och utsätts för våld. Skillnaden mellan mäns och kvinnors våldsutsatthet är dock att män oftast utsätts för våld från utomstående och på offentlig plats, medan kvinnor utsätts i hemmet och av en person som är henne närstående. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågors ungdomsenkät 2012 visade att risken för våldsutövande är 3,2 gånger högre för killar som instämmer i stereotypa påståenden om kön och om maskulinitet och femininitet.²¹

Att det finns en koppling mellan våldsutövande och stereotypa normer om manlighet, eller maskulinitet, är viktigt att belysa för att skapa ett effektivt förebyggande arbete i Stockholms stad.

För många killar är gruppen ett viktigt socialt sammanhang. I gruppens socialiseringsprocess formas unga killars identitet som killar och män, deras maskulinitet, till en del. Här kan exempelvis manlig dominans, en fysiskt vältränad kropp, heterosexualitet och ibland också en nedvärderande syn på tjejer premieras.²² ~~I denna socialiseringsprocess kan det förekomma att inga alternativ ges till annat än den stereotypa bilden av hur en man ska vara, oavsett vad personen själv vill eller uppfyller.~~ För att nyansera en stereotyp syn på manlighet och kvinnlighet behöver värderingar och attityder ifrågasättas, till exempel inom idrotten, i skolan, inom fritidssysselsättningar och i kamratgrupper.

²⁰ SOU 2014:6, *Män och jämställdhet*

²¹ Ungdomsstyrelsen (2013). *Unga och våld – en analys av maskulinitet och förebyggande verksamheter*.

²² Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2014a). *Grupper, maskuliniteter och våld*.

Förebyggande arbete i olika verksamheter

Socialtjänst inklusive äldreomsorg och funktionshinderomsorg

Socialtjänsten²³ har ansvar för att arbeta förebyggande på alla tre preventiva nivåer. På primärpreventiv nivå handlar det framförallt om verksamheter som riktar sig till barn, ungdomar och vuxna universellt, exempelvis fältassistenter och uppsökare. Det kan också vara verksamheter för barn, ungdomar och vuxna med funktionsnedsättning. Fältassistenter och uppsökare träffar ungdomar i miljöer där ungdomar samlas och möter ibland också föräldrar. De träffar även ungdomar som själva varit utsatta för våld, utsatt någon annan eller upplevt våld i sin familj, och de kan då ha en stödjande funktion. Alla vuxna som arbetar med barn och ungdomar i verksamheterna har ett ansvar att motverka kränkningar, sexism och trakasserier. Det är viktigt att stereotypa normer ifrågasätts, att det råder nolltolerans mot våld i alla former och att det finns kunskap om kopplingen mellan stereotypa maskulinitetsnormer och våldsutövande. Detta gäller även i verksamheter för barn, ungdomar och vuxna med funktionsnedsättning, exempelvis gruppboäder och korttidsvistelse, men också på stödboenden och HVB-hem samt för omsorgen av äldre i hemmet.

Socialtjänsten inklusive funktionshinder- och äldreomsorgen möter också inom myndighetsutövning och i utförarverksamheter barn, unga och vuxna som har blivit utsatta för eller upplevt våld i nära relation och hedersrelaterat våld och förtryck. Då handlar det främst om att ge stöd och skydd på kort och lång sikt. Socialtjänstens ansvar i dessa situationer anges i lagstiftning, föreskrifter och allmänna råd.

Socialtjänstens verksamheter behöver ha särskilda kunskaper om barn och ungdomar som upplever dels såväl som utövar våld, antingen i nära relationer, dels hedersrelaterat våld och förtryck, liksom eller i en hederskontext samt om vuxna som utövar våld respektive utsätts för detta, och vilka konsekvenser det kan få. Ett normkritiskt och inkluderande förhållningssätt är viktigt i mötet med stockholmarna. För verksamheter som riktar sig till personer som kan påverkas av faktorer som gör dem extra sårbara, är det särskilt viktigt att ha kunskaper om denna extra utsatthet.

---

²³ Med socialtjänst avses här såväl individ- och familjeomsorg, socialpsykiatri, funktionshinderomsorg och äldreomsorg.

Skola Utbildning och förskola

Skolan är den verksamhet där det finns mest evidens för att våldsförebyggande arbete fungerar.²⁴ Barn tillbringar en stor del av sin tid under uppväxten i skolan-, vilket ger den en särskilt viktig roll. Skolan ska därför inte vara värdeneutral utan ta ställning för de mänskliga rättigheterna, grundläggande demokratiska och humanistiska värderingar och fostra elever, utan att överta hemmets ansvar. Barnperspektivet ska genomsyra skolans alla verksamheter. Alla barn har rätt till utbildning och ingen elev ska förhindras att delta i pedagogiska aktiviteter. Skolan ska se till att alla elever får delta i all undervisning, även sexualundervisning, idrottsundervisning och praktisk arbetslivsorientering (prao).

Stockholms skolor har ett viktigt uppdrag att motverka stereotyper och könsroller och att för att påbörja en attitydförändringsprocess bland barn och ungdomar, så att de tar avstånd från alla former av våld. Skolan ska även arbeta för att upptäcka och förebygga hedersnormer och värderingar.

Utifrån detta behöver alla vuxna i skolan: ledning, lärare, vaktmästare och elevhälsa ha kunskaper om jämställdhet, hur normer kan begränsa människors tillvaro, och hedersrelaterat våld och förtryck. Vuxna i skolan måste ta ett gemensamt ansvar för att motverka stereotyper, trakasserier och sexism. De behöver ha kunskap om vilka konsekvenser det kan få för ett barn att uppleva våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck, och vart man ska vända sig för att anmäla om man är orolig för eller får kännedom om att ett barn upplever våld. Elevhälsan har en betydelsefull roll på alla nivåer av förebyggande arbete.

Skolan ska enligt gällande skollagstiftning arbeta främjande och förebyggande och motverka en miljö med trakasserier, ”skojbråk”, maktlekar och sexism²⁵, och då är en normkritisk pedagogik av betydelse. Det är också viktigt att som vuxen i skolan vara medveten om sina egna eventuellt normativa uppfattningar för att underlätta att känna igen sexuella trakasserier mellan elever.

Förskola

²⁴ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2014b). *Inget att vänta på. Handbok för våldsförebyggande arbete med barn och unga.*

²⁵ Skollagen (2010:800), 14 kapitlet avseende kränkande behandling, samt Diskrimineringslagen (2008:567)

Förskolan har precis som skolan ett stort ansvar att ifrågasätta könsstereotypa normer och motverka alla former av kränkningar och våld. Stockholms förskolor ska utifrån genusteori och forskning medvetet se över förhållningssätt, den pedagogiska miljön, arbetssätt, organisation och gruppindelning.²⁶ Förskolans personal behöver ha kunskap om barn som upplever våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck, och vilka konsekvenser det kan få för ett barn, för att kunna uppmärksamma våldsutsatthet och behov av stöd. Personalen behöver också stöd i processen med att gå vidare när man uppmärksammat våldsutsattheten.

Vuxenutbildning

Komvux och Svenska för invandrare (SFI) möter många unga och vuxna och kan bidra till det förebyggande arbetet för att motverka våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. SFI och Komvux möter dessutom många nyanlända stockholmare. Denna målgrupp ska ges information om gällande lagstiftning i Sverige och om jämställdhet, sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter. Att erhålla information underlättar också för gruppen att vid behov söka hjälp.

Idrott

Även idrottsverksamheter möter många barn och ungdomar, om än inte alla, och det finns stora möjligheter att påverka. Inom idrotten ska man arbeta mot alla former av trakasserier, sexism och mobbning, och kraftfullt bekämpa det om det sker, vilket också slås fast i stadens idrottspolitiska program. Idrottsnämnden ska verka för ett jämställt och inkluderande idrottande och här har tränare och andra vuxna en viktig roll som ledare och förebilder. Precis som för medarbetare i skolan är det viktigt att man som ledare för barn och ungdomar är medveten om vilka normativa uppfattningar som man eventuellt har själv och att man reflekterar över bland annat språkbruk i verksamheten.

Kultur

Kulturverksamheterna såsom museer, bibliotek, festivaler och kulturskolan, möter många barn och unga. Dessa verksamheter har

---

²⁶ Stockholms stads förskoleprogram – Framtidens förskola (2013)

med tiden fått vidgade sociala roller, bland annat i ytterstaden. Verksamheterna kan bidra till ett normkritiskt tänkande och våldsförebyggande arbete, och utgör bra arenor för att stärka barn och ungas självkänsla och trygghetskänsla. Kulturnämnden ska verka för att skapa jämställda och inkluderande verksamheter, som arbetar för att förebygga och bekämpa trakasserier och diskriminering. Det är viktigt att ledare för barn och ungdomar i kulturverksamheterna har kunskaper om jämställdhet och normkritiskt tänkande.

Information

Att veta vart man kan vända sig om en person berättar om upplevelser av våld i nära relation och hedersrelaterat våld och förtryck är centralt. Det gäller även när det handlar om en person som själv utövar våld eller har svårt att kontrollera sin ilska och sitt beteende. Information behöver finnas på olika platser, både lättillgänglig på nätet och i tryckt form. Det är också viktigt att det finns information på ställen där en våldsutsatt person kan inhämta den utan utövarens vetskap.

Samverkan med idéburen sektor

Den idéburna sektorn är en viktig aktör för att staden ska kunna nå människor och grupper som i regel inte kommer i kontakt med stadens verksamheter. Det kan handla om föreningar, religiösa samfund, fritids- och idrottsverksamheter och sociala företag där människor möts och bildar gemenskap. Genom en väl utvecklad samverkan med civilsamhällets aktörer kan dessa bli en del i det universellt våldspreventiva arbetet där begränsande och skadliga normer och värderingar kan bemötas och förändras. Staden ska arbeta för en väl utvecklad samverkan med civilsamhällets aktörer.

Mål och delmål

Långsiktigt mål

Medarbetare i stadens verksamheter arbetar våldsförebyggande utifrån ett normkritiskt förhållningssätt.

Delmål för programperioden 2017-2020

- Medarbetare i stadens verksamheter har grundläggande kunskaper i våldsförebyggande arbete utifrån ett normkritiskt förhållningssätt. (Alla). *Uppföljning: 2020*
- Medarbetare i stadens verksamheter har grundläggande kunskaper i arbete som förebygger hedersrelaterat våld och

förtryck, utifrån ett normkritiskt förhållningssätt. (Alla).
Uppföljning: 2020

- Medarbetare i stadens verksamheter med särskilt ansvar för förebyggande arbete har fördjupade kunskaper i våldsförebyggande arbete och om kopplingen mellan maskulinitetsnormer och våld i nära relationer. (AmN, SoN, UtbN, IdN, KuN, ÄN, SdN). *Uppföljning: 2020*
- Medarbetare i stadens verksamheter med särskilt ansvar för förebyggande arbete har fördjupade kunskaper i att arbeta förebyggande mot hedersrelaterat våld och förtryck, och om kopplingen mellan normer och våld och förtryck. (AmN, SoN, UtbN, IdN, KuN, ÄN, SdN). *Uppföljning: 2020*
- Medarbetare i stadens verksamhet med särskilt ansvar för förebyggande arbete har kunskaper i att se tecken på utsatthet och vågar fråga om det. (SoN, UtbN, IdN, KuN, ÄN, AmN, SdN). *Uppföljning: 2020*
- Chefer i stadens verksamheter med särskilt ansvar för förebyggande arbete har fördjupade kunskaper om våldspreventivt arbete. (SoN, IdN, UtbN, KuN, ÄN, AmN, SdN) *Uppföljning: 2020*
- Utformningen av det våldspreventiva arbetet anges i lämpligt policydokument i verksamheten, exempelvis likabehandlingsplan eller motsvarande. (SoN, UtbN, IdN, KuN, ÄN, SdN). *Uppföljning: 2018*
- Stadens våldspreventiva arbete är samordnat, evidensbaserat och av hög kvalitet. (KS, SoN, SdN) *Uppföljning: 2020.*

Långsiktigt mål

Stockholmare och medarbetare i stadens verksamheter vet ~~vartvar~~ man ska vända sig om en vuxen våldsutsatt person vill ha stöd alternativt om ett barn upplever våld, eller om en person som utövar våld vill söka hjälp för att förändra sitt beteende.

Delmål för programperioden 2017-2020

- Det finns lättillgänglig information på flera språk på stadens webbplats om var vuxna och barn som är utsatta för våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck, respektive våldsutövare, kan få stöd och hjälp. (SoN, SdN).
Uppföljning: 2018

- Riktad information om stöd och hjälp till unga stockholmare sprids via de arenor och verksamheter som de deltar i och besöker. (IdN, KuN, UtbN, SoN, AmN, SdN) *Uppföljning: 2018.*
- Anpassad och tillgänglig information om stöd och hjälp sprids till hushåll och till stadens egna och andra aktörers verksamheter. (~~SoN, SdN~~)(SoN, SdN, AB Svenska Bostäder, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, Micasa Fastigheter i Stockholm AB). *Uppföljning: 2018*
- Staden samverkar med idéburen sektor i syfte att nå personer och grupper som inte kommer i kontakt med stadens egna verksamheter. (SoN, SdN,_) *Uppföljning: 2019.*

Vuxna stockholmare som har utsatts för våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck

Till stockholmare som utsatts för våld i nära relation eller hedersrelaterat våld och förtryck riktas arbete för att förebygga fortsatt våldsutsatthet samt för att ge stöd och skydd utifrån individens behov.

Att vara utsatt för våld

Våldet orsakar stort lidande både psykiskt och fysiskt hos dem som utsätts. Riskbruk av alkohol är exempelvis dubbelt så vanligt hos personer som i vuxen ålder har varit utsatta för allvarligt sexuellt eller fysiskt våld än hos dem som inte varit det. Symtom på posttraumatisk stress ökar markant och en studie om våldsutsatthet och hälsa visade att hjärtinfarkt är två till fyra gånger vanligare hos kvinnor i åldern 56-74 år, som varit utsatta för våld, än hos dem som inte har varit det.²⁷

Hedersrelaterat våld och förtryck har tydliga särdrag och mönster jämfört med våld i nära relationer. Denna typ av våld innebär att en stor del av, eller hela, personens nätverk kan vara inblandat i utövandet av våldet, förtrycket och i den sociala kontrollen. Detta leder till att de som är utsatta ofta blir isolerade.

Vissa personer påverkas av faktorer som gör dem extra sårbara vid våldsutsatthet, både vid våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. En person kan vara påverkad av flera faktorer samtidigt. Sådana faktorer är exempelvis:

- **Att ha en eller flera funktionsnedsättningar.** Det kan innebära svårigheter att förflytta sig själv, kommunicera, sköta sin personliga hygien eller att förstå och skydda sig mot att bli utnyttjad ekonomiskt. I vissa fall är personen beroende av andra för att klara sin vardag och det innebär en särskilt utsatthet. Här kan det också finnas exempelvis assistenter som personen också har en nära relation till. Inom en hederskontext anses det ofta skamligt att ha en

²⁷ NCK (2014). *Våld och hälsa. En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa.*

funktionsnedsättning vilket innebär en ökad utsatthet för en person som lever i en sådan kontext.

- **Att vara äldre.** Äldre har ofta precis som personer med funktionsnedsättning större behov av hjälp från omgivningen vilket skapar ett beroende. Våldsutövare Våldsutövarna kan utöver partner också vara exempelvis vårdare eller vuxna barn.
- **Att leva i missbruk.** Kvinnor som missbrukar kan vara utsatta för våld från flera olika personer, exempelvis andra missbrukare och sin partner. Partnern kan skydda henne mot andras våld samtidigt som partnern själv utsätter kvinnan för våld. Många skyddade boenden tar inte emot kvinnor i missbruk och ofta ses kvinnorna i första hand som missbrukare och utsattheten ses som en konsekvens av beroendet av alkohol eller droger. Droganvändning ses i en hederskontext som skamligt vilket kan göra en person i en sådan kontext än mer utsatt.
- **Att vara homo- eller bisexuell, transperson eller queer.** Våld i HBTQ-personers parrelationer osynliggörs i vissa fall, till en del beroende på rådande heteronormativa föreställningar hos professionella.²⁸ Det kan exempelvis handla om att våldet inte uppmärksammas för att den professionelle inte tänker tanken att en kvinna kan utsätta en annan kvinna för våld. Det är inte lika vanligt att HBTQ-personer söker hjälp för sin utsatthet.²⁹ och de lider i högre utsträckning av psykisk ohälsa än resten av befolkningen.³¹ Transpersoner kan vara extra utsatta, både på grund av att de har en särskild utsatthet för våld och för att det kan råda kunskapsbrist hos professionella.³² I en hederskontext betraktas det ofta som avvikande att vara homo- eller bisexuell, transperson eller queer, vilket gör att en sådan sårbarhetsfaktor har än större betydelse för personer i en sådan kontext.
- **Att ha utländsk bakgrund.** Att ha utländsk bakgrund kan innebära ökad sårbarhet i form av bland annat att socialt

²⁸ RFSL (2008). *Våldsamt lika och olika. En skrift om våld i samkönade parrelationer.*

²⁹ Socialstyrelsen (2015), *Våld. Handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer*

³⁰ Socialstyrelsen (2015), *Våld. Handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer*

³¹ Folkhälsomyndigheten. *Utvecklingen av hälsan och hälsans bestämningsfaktorer bland homo- och bisexuella personer. 2014.*

³² Folkhälsomyndigheten (2015), *Hälsan och hälsans bestämningsfaktorer för transpersoner*

nätverk kan vara mindre eller saknas, språksvårigheter och att kunskap om rättigheter och vart man ska vända sig för att få hjälp saknas eller inte är lika stora. Vissa personer med utländsk bakgrund har också en osäker legal status i Sverige, exempelvis för att de saknar uppehållstillstånd eller uppehållsrätt. Det kan innebära en ytterligare sårbarhet i form av att till exempel inte våga kontakta myndigheter för hjälp.

- ~~Att leva i en hederskontext. Att vara utsatt för hedersrelaterat våld och förtryck kan utgöra en särskild sårbarhet. Då en stor del av, eller hela, personens nätverk kan vara inblandat i förtrycket har den utsatta inte någon närstående att vända sig till för stöd och skydd. Många som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck är unga och är därför mer beroende av sitt nätverk. Även äldre personer kan vara särskilt utsatta till följd av detta.³³~~

Detta är exempel på faktorer som kan innebära extra sårbarhet. Personer som påverkas av dessa faktorer är individer och deras situation och eventuella behov av stöd är individuella.

Olika former av våld

Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck kan ta sig många olika uttryck. Många gånger utövas flera former i en och samma relation och ofta förvärras våldet med tiden.

Fysiskt våld

Fysiskt våld kan bestå av alltifrån hårda grepp, knuffar och örfilar till knytnävsslag, sparkar och användande av vapen.

Psykiskt våld

Det psykiska våldet kan handla exempelvis om hot, tvång, trakasserier, glåpord, förlöjliganden, kontroll och social isolering.

Sexuellt våld

Sexuellt våld kan innebära att tvinga någon till sexuella handlingar, tvinga någon att titta på pornografi, sexuella trakasserier, sexuellt kränkande språk och våldtäkt. Det kan också handla om könsstympning och tvångsgifte.

Materiellt och ekonomiskt våld

³³Se Lex Socialstyrelsen (2015), *Våld. Handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer* och NCK:s kunskapsbank, nek.uu.se

Materiellt och ekonomiskt våld kan bestå av att ha sönder ägodelar som betyder mycket för den andre, stöld, att vägra den utsatta insyn i ekonomin och ekonomisk kontroll.

Försummelse

Våld i form av försummelse riktas ofta mot personer med nedsatt funktionsförmåga som har svårt att i vissa avseenden klara sig själva. Det kan exempelvis handla om att inte ge den utsatta sin medicin eller mat, att inte hjälpa personen till sin rullstol från sängen och att inte ge hjälp med personlig hygien och annat.

Ibland utövas inte våldet aktivt så ofta, det räcker att det finns där latent och att den utsatta vet att det *kan* upprepas, för att skapa en otrygg situation och begränsa och kontrollera den utsatta i dennes vardag.

Om familjen har husdjur är det inte ovanligt att våldsutövaren även använder våld mot djuret för att kontrollera den eller de personer i familjen som utsätts för våld. Handlingen att skada djur är dubbel: den skadar djuret och sårar och skapar otrygghet hos den/de våldsutsatta. Genom att utsätta djuret för våld kan förövaren exempelvis förmå den våldsutsatta att lämna ett skyddat boende och komma hem för att rädda djuret.

Insatser för vuxna stockholmare som har utsatts för våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck

Stockholmare som utsätts för våld ska få adekvat stöd och skydd utifrån sina behov, vilket främst beviljas av socialtjänsten. Stödet kan handla om bland annat skyddat boende och samtalsstöd individuellt eller i grupp. De sårbarhetsfaktorer som lyfts ovan ska särskilt beaktas i syfte att säkerställa att varje individ får det stöd den behöver. Exempelvis behöver kunskapen om transpersoners situation öka och adekvata stödinsatser säkerställas. Det är också viktigt med kunskap om hur personer med osäker legal status kan ges skydd. Manliga våldsoffer riskerar i större utsträckning att avfärdas på grund av kulturella genus- och maskulinitetsnormer, eftersom ”riktiga” män enligt dessa normer inte låter sig utsättas för våld och förtryck av närstående.³⁴ Det är viktigt att säkerställa att män som utsätts för våld i nära relation eller hedersrelaterat våld och förtryck får stöd och skydd utifrån sina behov precis som kvinnor.

³⁴ SOU 2015:55 *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck*

Det är viktigt att också andra typer av stödbehov uppmärksammas, inte minst ekonomiska. Den våldsutsatta kan ha blivit utnyttjad ekonomiskt och har kanske inte insyn i och kontroll över sin ekonomi. Utöver försörjningsstöd är det viktigt att undersöka om det finns behov av budget- och skuldrådgivning tidigt i kontakten med den utsatta för att så långt som möjligt förhindra att ekonomiska problem växer sig större. Det är också viktigt att det finns insatser och verksamheter som är tillgängliga för våldsutsatta stockholmare oavsett funktionsförmåga.

I bilaga 2 nämns kortfattat några av de insatser och verksamheter som staden idag tillhandahåller för våldsutsatta stockholmare. Insatser ges enligt socialtjänstlagen och är individuellt behovsprövade. Resurscentret Origo har spetskompetens på området hedersrelaterat våld och förtryck, dit unga och unga vuxna som lever i en hederskontext såväl som yrkesverksamma och frivilliga aktörer som möter målgruppen kan vända sig vid behov av stöd, konsultation och vägledning.

Samverkan

Samverkan mellan myndigheter, med det civila samhället samt inom den egna organisationen är av stor vikt. Våldsutsatta personer och personer som utövar våld finns inom socialtjänstens alla verksamhetsområden. Det är därför av största vikt att det finns en fungerande intern samverkan, så att våldsutsatta personer eller barn och unga som upplevt våld ska kunna erbjudas kvalitativt stöd och att våldsutövare kan motiveras till att söka hjälp för att upphöra med sitt våldsutövande. Polisen är en viktig samverkanspart exempelvis vid riskbedömning och frågor som rör kontaktförbud men också för att motivera våldsoffren till att våga göra en polisanmälan. Det är av högsta vikt att samverkan mellan skolan och socialtjänsten är väl fungerande för att barn och ungdomar ska få rätt hjälp i rätt tid. Primärvård och specialistvård är också viktiga samverkanspartner såväl på strategisk nivå som runt enskilda våldsutsatta personer. Socialtjänsten behöver även samverka med exempelvis skyddade boenden och andra utförare av insatser.

Mål och delmål

Långsiktigt mål

Vuxna stockholmare som har utsatts för våld i nära relation eller hedersrelaterat våld och förtryck, får stöd och skydd utifrån sina behov, oavsett var i staden de bor.

Delmål för programperioden 2017-2020

- Medarbetare i verksamheter vars målgrupp bland annat är våldsutsatta vuxna har kompetens om våldsutsatthet, särskilda sårbarhetsfaktorer och våldets konsekvenser. (SoN, ÄN, SdN). *Uppföljning: 2019*
- Medarbetare i verksamheter vars målgrupp bland annat är våldsutsatta vuxna har kompetens om hedersrelaterat våld och förtryck och dess konsekvenser. (SoN, ÄN, SdN). *Uppföljning: 2019*
- Socialtjänsten gör en strukturerad hot- och riskbedömning i alla ärenden som rör våldsutsatthet. Vid hedersrelaterat våld och förtryck används ett bedömningsinstrument anpassat för detta. (SoN, SdN). *Uppföljning: 2018*
- Stadens bostadsbolag bidrar till att hyresgästerna får tillgång till information om vad man som granne kan göra om man är orolig för att en granne är utsatt för, eller att ett barn upplever, våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck, samt samverkar med fastighetsägarföreningar och hyresgästföreningar om detta. (Bo-bolagen). *Uppföljning: 2018*
- Stadens arbete riktat till våldsutsatta vuxna stockholmare är samordnat, evidensbaserat och av hög kvalitet. (KS, SoN, SdN) *Uppföljning: 2020.*
- Staden samverkar med polis, åklagare, hälso- och sjukvård samt idéburen sektor såväl på strategisk nivå som runt enskilda våldsutsatta vuxna. (SoN, SdN) *Uppföljning: 2018.*

Barn i Stockholm som har upplevt våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck

Till barn som har upplevt våld mellan närstående vuxna eller själva varit direkt utsatta för våld från en närstående, samt barn som upplevt hedersrelaterat våld och förtryck, riktas arbete för att förebygga fortsatt våldsutsatthet samt för att ge stöd och skydd utifrån barnets behov [och med ett tydligt barnperspektiv](#).

Barn som blir direkt utsatta för våld

Drygt 13 procent av barn i högstadieålder i Sverige har blivit utsatta för våld av en närstående, varav tre procent upprepade gånger.³⁵ Det verkar finnas en viss överlappning mellan att utsätta sin vuxna partner för våld och att utsätta sina barn, studier visar att någonstans mellan 20 och 70 procent av barnen som har upplevt våld från ena föräldern mot den andra också själva har blivit direkt utsatta. Vissa studier pekar också på samband mellan mäns våld mot kvinnor och sexuella övergrepp mot barn.³⁶ Barn med olika typer av funktionsnedsättningar och kroniska sjukdomar är särskilt utsatta och uppges dubbelt så ofta som andra barn att de har blivit slagna.³⁷ [Detta gäller särskilt för barn med funktionsnedsättning som lever i en hederskontext. De löper större risker att utsättas för våld och förtryck och erbjudas anpassade stöd- och hjälpinsatser utifrån sina behov.](#)

Våld mot barn kan ta sig många uttryck. Fysiskt våld kan vara exempelvis slag, sparkar, knuffar, dra i håret, skakning, bränna användande av vapen. Psykiskt våld kan vara att systematiskt utsätta barnet för nedvärderande omdömen, kränkningar eller känslomässigt lidande. Det sexuella våldet innefattar alla former av sexuella handlingar som barnet påtvingas av en annan person, däribland att titta på pornografi, att någon blottar sig för barnet, sexuella övergrepp och våldtäkt.

[Barn som utsätts för tvångsäktenskap är utsatta för psykiskt, fysiskt samt sexuellt våld.](#) Tecken på att barn är utsatta för våld kan givetvis vara fysiska, som blåmärken, sår, frakturer, tandskador och

³⁵ Rädda Barnen. *Detta borde alla veta om barnmisshandel*.

³⁶ Heimer, Gun, Björck, Annika, Kunosson, Chrystal (red.) *Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar*.

³⁷ Jansson, Staffan, Jernbro, Carolina, Långberg, Bodil. *Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige – en nationell kartläggning 2011*.

inre blödningar, men också mer psykiska och beteendemässiga. Det kan handla om svårigheter i skolan, skolfrånvaro, oro, ångest, självskadebeteende, sömnsvårigheter och självmordsförsök.

Våld mellan närstående vuxna

Ungefär tio procent av barnen i Sverige har upplevt våld från den ena föräldern mot den andra, fem procent gör det ofta.³⁸ Det kan också handla om våld från en förälder mot en ny partner eller vice versa. Vissa barn är mer utsatta än andra, däribland barn till separerade föräldrar och barn som har en funktionsnedsättning eller kronisk sjukdom.

I programmet har begreppet ”upplevt våld” valts istället för ”barn som bevittnar våld”. Barn som ser eller hör våld som utövas av en förälder mot den andra ”bevittnar” inte bara våldet. Barnet kan inte betraktas som en utanförstående person i en sådan situation, när dess två närmaste och oftast viktigaste personer utsätter respektive utsätts för våld, dessutom ofta i barnets hem. Begreppet ”upplever” innefattar också alla sinnen, barnet kan exempelvis höra och därmed uppleva att en förälder utsätts för våld av den andra, utan att se det ske. Givetvis innefattar begreppet även barn som själva blir direkt utsatta för våld av en närstående.

Det vanligaste är att våldet riktas från pappan till mamman men det omvända förekommer också, liksom våld i samkönade föräldrapar. Barn uppfattar ofta vad som sker, och våldets konsekvenser, även om de inte fysiskt har varit med i rummet vid våldstillfället. Många barn upplever en stor vanmakt och maktlöshet när en förälder blir utsatt för våld, och en del försöker gå emellan för att stoppa våldet.

Föräldrarna är de som primärt ska ge sina barn trygghet och omvårdnad. Barnet behöver en stabil och trygg miljö för att utveckla en trygg anknytning till sina föräldrar och behöver få sina behov bekräftade och bli sedda av föräldrarna. Konflikter mellan föräldrarna gör ofta att de inte kan tillgodose dessa behov hos barnet. Att uppleva våld av och mot sin förälder kan därför betraktas som psykisk misshandel och det kan i många fall vara traumatiskt för barnet. En del barn som har upplevt våld uppvisar tecken på posttraumatisk stress (PTS) i form av exempelvis mardrömmar, ~~koncentrationssvårigheter~~ koncentrationssvårigheter och undvikande av det som påminner om händelsen. Andra symtom

³⁸ Heimer, Gun, Björck, Annika, Kunosson, Chrystal (red.) *Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar.*

som kan uppstå är sängvätning, ont i magen och utåtagerande alternativt inåtvänt beteende. Större barn och ungdomar kan ibland rymma hemifrån eller börja använda droger som en reaktion på att de får illa. Det är viktigt att vuxna som möter barn och ungdomar i barnomsorg, skola och fritidsaktiviteter har kunskap om tecken på att ett barn får illa. Barn berättar sällan om sin utsatthet på grund av rädsla, lojalitet, skuld och skam. Barn som har det svårt hemmaväxer upp i hushåll med våldsproblematik behöver ha bra relationer till stabila vuxna, som kan bekräfta deras upplevelser och ge känslomässigt och annat stöd för barnet att hantera sin situation.³⁹

Alla vuxna som känner oro för eller får veta att ett barn får illa bör anmäla det till socialtjänsten. Många medarbetare i staden är också skyldiga att göra det utifrån att de i sitt arbete omfattas av anmälningsplikten i 14 kap. 1§ socialtjänstlagen.

I bilaga 3 nämns kortfattat några av de insatser och verksamheter som staden idag tillhandahåller för våldsutsatta stockholmare. Insatser ges enligt socialtjänstlagen och är individuellt behovsprövade. Resurscentret Origo har spetskompetens på området hedersrelaterat våld och förtryck, dit utsatta unga och unga vuxna såväl som yrkesverksamma och frivilliga aktörer som möter målgruppen kan vända sig vid behov av stöd, konsultation och vägledning.

Mål och delmål

Långsiktigt mål

Barn i Stockholm som har upplevt våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck, får stöd och skydd utifrån sina behov, oavsett var i staden de bor.

Delmål för programperioden 2017-2020

- Rätten till en obruten skolgång för alla barn säkerställs och barn i skyddat boende erbjuds skolundervisning inom en vecka från ankomst till boendet⁴⁰ (UtbN, SoN, SdN)

Uppföljning: 2018

³⁹ Heimer, Gun, Björck, Annika, Kunosson, Chrystal (red.) *Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar* och Socialstyrelsen (2015), *Våld. Handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer*

⁴⁰ Detta mål gäller barn som bor med sin förälder på skyddat boende i Stockholms stad. Ansvaret för barnets skolgång ligger hos vårdnadshavaren. Om det är möjligt utifrån säkerhetsaspekten går barnet kvar i sin gamla skola. Om socialtjänsten i sin säkerhetsbedömning i samråd med det skyddade boendet och

- Rätten till förskola säkerställs för barn i skyddat boende där det är möjligt utifrån en bedömning av säkerhet och barnets bästa. (SdN). *Uppföljning: 2018*
- Våldsutsatta vuxna i behov av skyddat boende som har medföljande barn erbjuds barnanpassat skyddat boende.⁴¹ (SdN) *Uppföljning: 2018*
- Socialtjänsten säkerställer att barn som upplevt våld i nära relationer vid behov erbjuds stödsamtal eller annat lämpligt stöd på kort och lång sikt. (SdN) *Uppföljning: 2018*
- Socialtjänsten säkerställer att barn som upplevt hedersrelaterat våld och förtryck vid behov erbjuds stödsamtal eller annat lämpligt stöd på kort och lång sikt. (SdN) *Uppföljning: 2018*
- Medarbetare i socialtjänst, skola, förskola, kultur- och idrottsverksamhet har kunskaper om barn som upplever våld i nära relationer och våldets konsekvenser, är medvetna om anmälningsplikten och [vågar frågafrågar](#) om våldsutsatthet. (AmN, SoN, SdN, UtbN, KuN, IdN) *Uppföljning: 2019*
- Medarbetare i socialtjänst, skola, förskola, kultur- och idrottsverksamhet har kunskaper om barn som upplever hedersrelaterat våld och förtryck och våldets konsekvenser, är medvetna om anmälningsplikten och [vågar frågafrågar](#) om våldsutsatthet. (AmN, SoN, SdN, UtbN, KuN, IdN) *Uppföljning: 2019*
- [Blivande Befintliga och blivande](#) jour- och familjehemsföräldrar har kunskaper om barn som upplever våld i nära relation och möjliga konsekvenser av detta. (SoN, SdN) *Uppföljning: 2019*

föräldern kommer fram till att barnet inte kan gå kvar i sin gamla skola, ska socialtjänsten stötta vårdnadshavaren i att ordna skolplats till barnet i en lämplig skola, vid behov med hjälp från utbildningsförvaltningen. I de fall barnet inte kan gå i skolan utanför boendet ska utbildningsförvaltningens pedagoger för barn i skyddat boende kontaktas.

⁴¹ Begreppet "barnanpassat boende" är vitt och innebär att boendet ska vara utformat för att ta emot medföljande barn. Det kan exempelvis handla om att det finns personal med kompetens om barn, leksaker och aktiviteter eller verksamhet för barn.

- ~~Blivande~~Befintliga och blivande jour- och familjehemsföräldrar har kunskaper om barn som upplever hedersrelaterat våld och förtryck och möjliga konsekvenser av detta. (SoN, SdN) *Uppföljning: 2019*
- Stadens arbete riktat till barn som upplevt våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck är samordnat, evidensbaserat och av hög kvalitet. (KS, SoN, SdN) *Uppföljning: 2020.*
- Staden samverkar med polis, åklagare, hälso- och sjukvården samt idéburen sektor såväl på strategisk nivå som runt enskilda barn som upplevt våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck. (SoN, UtbN, SdN) *Uppföljning: 2018.*

Stockholmare som utövar våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck

Arbetet som riktar sig till stockholmare som utövar våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck syftar till att personen förändrar sitt beteende och slutar utöva våld.

Att arbeta med insatser till våldsutövare och lägga ansvaret för beteendeförändring där är en viktig utveckling i arbetet mot att nå målet att våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck ska upphöra. Detta innebär inte att arbetet för att stötta och skydda dem som utsätts ska nedprioriteras.

Misshandel och annat våld i nära relation, liksom olika uttryck av hedersrelaterat våld och förtryck, är straffbart. Det är inte stadens uppgift att utreda brottsliga handlingar eller utdela straff. Däremot kan och ska stadens socialtjänst spela en viktig roll i att ge stöd till personer som utsätts för våld att orka och våga anmäla våldsutövaren för att på så sätt bidra till att fler våldsutövare döms.

Stadens program har fokus på både strukturell och individuell nivå, med ett brett, tidigt förebyggande arbete riktat till alla stockholmare och ett individriktat stöd till dem som utövar våld.

Stöd och behandling av våldsutövare på individnivå handlar bland annat om attitydförändring, att ta ansvar för sina handlingar och val och att lära sig hantera aggression och impulser utan att bruka våld.

Mål och delmål

Långsiktigt mål

Stockholmare som utövar våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck, erbjuds stöd för att sluta utöva våld, oavsett var i staden de bor.

Delmål för programperioden 2017-2020

- Stadsdelsnämnderna har rutiner för att motivera personer som utövar våld i nära relation till att ta emot stöd för att upphöra med våldet (SdN, SoN, ÄN) *Uppföljning: 2018*
- Stadsdelsnämnderna har rutiner för att motivera personer som utövar hedersrelaterat våld och förtryck till att ta emot

stöd för att upphöra med våldet (SdN, SoN, ÄN)

Uppföljning: 2018

- Personer som utövar våld i nära relationer erbjuds och motiveras till samtalsstöd eller behandling. (SdN, SoN, ÄN)
Uppföljning: 2019
- Personer som utövar hedersrelaterat våld och förtryck erbjuds och motiveras till samtalsstöd eller behandling (SdN, SoN, ÄN) *Uppföljning: 2019*
- Stadens arbete riktat till våldsutövare är samordnat, evidensbaserat och av hög kvalitet. (KS, SoN, SdN)
Uppföljning: 2020.
- Staden samverkar med polis, åklagare, hälso- och sjukvården samt idéburen sektor såväl på strategisk nivå som runt enskilda våldsutövare. (SoN, SdN) *Uppföljning: 2018.*

Referenser

Övergripande policydokument

Programmet har sin utgångspunkt i olika övergripande policydokument:

- FN:s deklaration om mänskliga rättigheter
- FN:s deklaration om avskaffande av våld mot kvinnor
- FN:s konvention om barnets rättigheter
- Europarådets konvention om förebyggande och bekämpande av våld mot kvinnor och våld i hemmet
- Sveriges kommuner och landstings (SKL) positionspapper ”För kvinnofrid – mot våld i nära relationer”
- Regeringens fjärde jämställdhetsmål: ”Att mäns våld mot kvinnor ska upphöra”
- Nationell strategi om våld mot äldre personer inom vård och omsorg
- Operation kvinnofrids avsiktsförklaring 2014-2020
- Operation kvinnofrids strategi för att motverka våld i nära relation 2016-2020
- Stockholms stads budget för 2015 och 2016
- Stockholms idrottspolitiska program
- Skolprogram för Stockholms stad
- Stockholms stads förskoleprogram – framtidens förskola
- Stödmaterial för samverkan mellan stadsdelsnämndernas verksamheter och skolan
- Våld i nära relationer – Riktlinjer för handläggning inom Stockholms stads socialtjänst

Källförteckning

Brottsförebyggande rådets statistikdatabas, www.bra.se, 2016-06-10

Heimer, Gun, Björck, Annika, Kunosson, Chrystal (red.)
Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar. Lund: Studentlitteratur, 2014

Folkhälsomyndigheten (2015), *Hälsan och hälsans bestämningsfaktorer för transpersoner. En rapport om hälsoläget bland transpersoner i Sverige*.

Jansson, Staffan, Jernbro, Carolina, Långberg, Bodil. *Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige – en nationell kartläggning 2011*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna barnhuset, 2011

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2014a).
Grupper, maskuliniteter och våld. Stockholm: Myndigheten för
ungdoms- och civilsamhällesfrågor

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2014b). *Inget
att vänta på. Handbok för våldsförebyggande arbete med barn och
unga*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och
civilsamhällesfrågor

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2015). *Öppna
skolan! Om hbtq, normer och inkludering i årskurs 7-9 och
gymnasiet*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och
civilsamhällesfrågor

Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) (2014). *Våld och hälsa.
En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet
samt kopplingen till hälsa*.

Origo Resurscentrum mot hedersrelaterat förtryck och
våld, <http://origostockholm.se/hedersrelaterat-fortryck-och-vald/>
2015-11-18 samt muntlig information vid olika tillfällen under
programarbetet

RFSL (2008). *Våldsamt lika och olika. En skrift om våld i
sanködade parrelationer*.

Rädda Barnen. *Detta borde alla veta om barnmisshandel*.
Stockholm: Rädda Barnen

Samverkan mot
våld, <http://www.valdmotnara.se/dusomjobbarmedfragan/omvaldinararelationer/valdinararelationer/sarskiltsarbaragrunder/hedersrelateratvaldochfortryck.4.4f12e2b41399619c73c6c9.html>, 2016-06-15

Socialstyrelsen (2014). *Anmäla oro för barn. Stöd för
anmälningsskyldiga och andra anmälare*. Stockholm:
Socialstyrelsen

Socialstyrelsen (2015). *Våld. Handbok om socialtjänstens och
hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer*.
Stockholm: Socialstyrelsen

SOU 2014:6 *Män och jämställdhet*. Betänkande av utredningen om
män och jämställdhet

SOU 2014:49 *Våld i nära relationer – en folkhälsofråga*.
Betänkande av Nationella samordnaren mot våld i nära relationer

SOU 2015:55 *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck*.

Stockholms stad (2013). *Idrottspolitiskt program*,
Idrottsförvaltningen, Stockholms stad

Stockholms stad (2013). *Skolprogram för Stockholms stad*,
Utbildningsförvaltningen, Stockholms stad

Stockholms stad (2013). *Stockholms stads förskoleprogram*,
Utbildningsförvaltningen, Stockholms stad

Sveriges kommuner och landsting (2011). *Våldsförebyggande
arbete med män. En kunskapsöversikt*. Stockholm: Sveriges
kommuner och landsting

Ungdomsstyrelsen (2009). *Gift mot sin vilja*. Stockholm:
Ungdomsstyrelsen

Ungdomsstyrelsen (2013). *Unga och våld – en analys av
maskulinitet och förebyggande verksamheter*. Stockholm:
Ungdomsstyrelsen

Bilaga 1. Programmets mål och delmål

Långsiktigt mål	Delmål	Ansvariga nämnder och bolag	Uppföljning
Målgrupp: Alla stockholmare 1. Medarbetare i stadens verksamheter arbetar våldsförebyggande utifrån ett normkritiskt förhållningssätt.	1.1 Medarbetare i stadens verksamheter har grundläggande kunskaper i våldsförebyggande arbete utifrån ett normkritiskt förhållningssätt	Alla	2019
	1.2 Medarbetare i stadens verksamheter har grundläggande kunskaper i arbete som förebygger hedersrelaterat våld och förtryck, utifrån ett normkritiskt förhållningssätt	Alla	2019
	1.3 Medarbetare i stadens verksamheter med särskilt ansvar för förebyggande arbete har fördjupade kunskaper i våldsförebyggande arbete och om kopplingen mellan maskulinitetsnormer och våld i nära relationer	AmN, SoN, UtbN, IdN, KuN, ÄN, SdN	2020
	1.4 Medarbetare i stadens verksamheter med särskilt ansvar för förebyggande arbete har fördjupade kunskaper i att arbeta förebyggande mot hedersrelaterat våld och förtryck, och om kopplingen mellan normer och våld och förtryck	AmN, SoN, UtbN, IdN, KuN, ÄN, SdN	2020
	1.5 Medarbetare i stadens verksamheter med särskilt ansvar för förebyggande arbete har kunskaper i att se tecken på utsatthet och vågar fråga om det	SoN, UtbN, IdN, KuN, ÄN, SdN	2020
	1.6 Chefer i stadens verksamheter med särskilt ansvar för förebyggande arbete har fördjupade kunskaper om våldspreventivt arbete	SoN, UtbN, IdN, KuN, ÄN, SdN, AmN	2020
	1.7 Utformningen av det våldspreventiva arbetet anges i lämpligt policydokument i verksamheten, exempelvis likabehandlingsplan eller motsvarande	SoN, UtbN, IdN, KuN, ÄN, SdN	2018
	1.8 Stadens våldspreventiva arbete är samordnat, evidensbaserat och av hög kvalitet	KS, SoN, SdN	2020

Långsiktigt mål	Delmål	Ansvariga nämnder och bolag	Uppföljning
Målgrupp: Alla stockholmare 2. Stockholmare och medarbetare i stadens verksamheter vet ~~vad~~ man ska vända sig om en vuxen våldsutsatt person vill ha stöd alternativt om ett barn upplever våld,	2.1 Det finns lättillgänglig information på flera språk på stadens webbplats om var vuxna och barn som är utsatta för våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck, respektive våldsutövare, kan få stöd och hjälp	SoN, SdN	2018
	2.2 Riktad information om stöd och hjälp till unga stockholmare sprids via de arenor och verksamheter som de deltar i och besöker	IdN, KuN, UtbN, SoN, SdN	2018
	2.3 Anpassad och tillgänglig information om stöd och hjälp sprids till hushåll och till stadens egna och andra aktörers verksamheter	~~SoN, SdN~~ SoN, SdN, AB Svenska Bostäder, AB Familjebostäder, AB Stockholms hem, Micasa Fastigheter i Stockholm AB	2018

 Formaterat: Centrerad

Långsiktig mål	Delmål	Ansvariga nämnder och bolag	Uppföljning
	2.4 Staden samverkar med idéburen sektor i syfte att nå personer och grupper som inte kommer i kontakt med stadens egna verksamheter	SoN, SdN	2019
Målgrupp: Vuxna stockholmare som har utsatts för våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck 3. Vuxna stockholmare som har utsatts för våld i nära	3.1 Medarbetare i verksamheter vars målgrupp bland annat är våldsutsatta vuxna har kompetens om våldsutsatthet, särskilda sårbarhetsfaktorer och våldets konsekvenser.	SoN, ÄN, SdN	2019
	3.2 Medarbetare i verksamheter vars målgrupp bland annat är våldsutsatta vuxna har kompetens om hedersrelaterat våld och förtryck och dess konsekvenser.	SoN, ÄN, SdN	2019
	3.3 Socialtjänsten gör en strukturerad hot- och riskbedömning i alla ärenden som rör våldsutsatthet. Vid hedersrelaterat våld och förtryck används ett bedömningsinstrument anpassat för detta	SoN, SdN	2018
	3.4 Stadens bostadsbolag bidrar till att hyresgästerna får tillgång till information om vad man som granne kan göra om man är orolig för att en granne är utsatt för, eller att ett barn upplever, våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck, samt samverkar med fastighetsägarföreningar och hyresgästföreningar	Bo-bolagen	2018

Långsiktig mål	Delmål	Ansvariga nämnder och bolag	Uppföljning
	3.5 Stadens arbete riktat till våldsutsatta stockholmare är samordnat, evidensbaserat och av hög kvalitet	KS, SoN, SdN	2020
	3.6 Staden samverkar med polis, åklagare, hälso- och sjukvård samt idéburen sektor såväl på strategisk nivå som runt enskilda våldsutsatta stockholmare	SoN, SdN	2018
Målgrupp: Barn som upplevt våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck 4. Barn i Stockholm som har upplevt våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck, får	4.1 Rätten till en obruten skolgång för alla barn säkerställs och barn i skyddat boende erbjuds skolundervisning inom en vecka från ankomst till boendet	UtbN, SdN, SoN	2018
	4.2 Rätten till förskola säkerställs för barn i skyddat boende där det är möjligt utifrån en bedömning av säkerhet och barnets bästa	SdN	2018
	4.3 Våldsutsatta vuxna i behov av skyddat boende som har medföljande barn erbjuds barnanpassat skyddat boende	SdN	2018
	4.4 Socialtjänsten säkerställer att barn som upplevt våld i nära relationer vid behov erbjuds stödsamtal eller annat lämpligt stöd på kort och lång sikt	SdN	2018
	4.5 Socialtjänsten säkerställer att barn som upplevt hedersrelaterat våld och förtryck vid behov erbjuds stödsamtal eller annat lämpligt stöd på kort och lång sikt	SdN	2018
	4.6 Medarbetare i socialtjänst, skola, förskola, kultur- och idrottsverksamhet har kunskaper om barn som upplever våld i nära relationer och våldets konsekvenser, är medvetna om anmälningsplikten och vågar frågafrågar om våldsutsatthet	<u>AmN</u> , SoN, UtbN, KuN, IdN, SdN	2019
	4.7 Medarbetare i socialtjänst, skola, förskola, kultur- och idrottsverksamhet har kunskaper om barn som upplever hedersrelaterat våld och förtryck och våldets konsekvenser, är medvetna om	<u>AmN</u> , SoN, UtbN, KuN, IdN, SdN	2019

Långsiktigt mål	Delmål	Ansvariga nämnder och bolag	Uppföljning
	anmälningsplikten och ~~vågar frågafrågar~~ om våldsutsatthet		
	4.8 ~~Blivande~~ <u>Befintliga och blivande</u> jour- och familjehemsföräldrar har kunskaper om barn som upplever våld i nära relation och möjliga konsekvenser av detta	SoN, SdN	2019
	4.9 ~~Blivande~~ <u>Befintliga och blivande</u> jour- och familjehemsföräldrar har kunskaper om barn som upplever hedersrelaterat våld och förtryck och möjliga konsekvenser av detta	SoN, SdN	2019
	4.10 Stadens arbete riktat till barn som upplevt våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck är samordnat, evidensbaserat och av hög kvalitet	KS, SoN, SdN	2020
	4.11 Staden samverkar med polis, åklagare, hälso- och sjukvården samt idéburen sektor såväl på strategisk nivå som runt enskilda barn som upplevt våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck	SoN, UtbN, SdN	2018
Målgrupp: Stockholmare som utövar våld i nära relation eller hedersrelaterat våld och förtryck 5. Stockholmare som utövar våld i nära	5.1 Stadsdelsnämnderna har rutiner för att motivera personer som utövar våld i nära relation till att ta emot stöd för att upphöra med våldet	SdN, SoN, ÄN	2018
	5.2 Stadsdelsnämnderna har rutiner för att motivera personer som utövar hedersrelaterat våld och förtryck till att ta emot stöd för att upphöra med våldet	SdN, SoN, ÄN	2018
	5.3 Personer som utövar våld i nära relationer erbjuds och motiveras till samtalsstöd eller behandling	SdN, SoN, ÄN	2019
	5.4 Personer som utövar hedersrelaterat våld och förtryck erbjuds och motiveras till samtalsstöd eller behandling	SdN, SoN, ÄN	2019

Långsiktigt mål	Delmål	Ansvariga nämnder och bolag	Uppföljning
	5.5 Stadens arbete riktat till våldsutövare är samordnat, evidensbaserat och av hög kvalitet	KS, SoN, SdN	2020
	5.6 Staden samverkar med polis, åklagare, hälso- och sjukvården samt idéburen sektor såväl på strategisk nivå som runt enskilda våldsutövare	SoN, SdN	2018

Bilaga 2. Stöd och insatser till våldsutsatta vuxna

- **Skyddat boende**

Insatsen skyddat boende innebär såväl skalskydd som psykosocialt stöd, exempelvis krissamtal, stöd och hjälp vid polisanmälan och ansökan om skyddade personuppgifter. Om den våldsutsatta personen har barn kan det/de följa med till boendet. Vissa boenden har särskild inriktning, såsom kvinnor i missbruk eller hedersrelaterat våld och förtryck. Skyddat boende är en biståndsbedömd insats.

- **Mellanboende**

Efter utflytt från skyddat boende kan personen ibland erbjudas så kallat mellan- eller utslussningsboende, ibland i väntan på en permanent bostad. Mellanboendet är mer ”öppet” än skyddat boende men fortfarande med visst stöd.

- **Stöd- och informationssamtal**

Den som är utsatt för våld kan få stödsamtal inom socialtjänsten. Ofta erbjuds också ett par samtal utan biståndsbeslut, som då är mer inriktade på att informera om vilket stöd som finns att få. Unga vuxna upp till 26 år som lever i en hederskontext kan också få vägledning och samtalsstöd från Origo, ett resurscentrum som drivs i samarbete mellan kommunerna i Stockholms län, Polismyndigheten i Stockholms Län och Stockholms läns landsting och har fokus på ungdomar och unga vuxna som lever i en hederskontext.

- **Kontaktperson eller stödperson**

En kontaktperson eller stödperson bistår med psykosocialt och även praktiskt stöd på lite längre sikt, exempelvis efter utflytt från skyddat boende till ett eget boende eller så kallat ”mellanboende” eller ”utslussningsboende”.

- **Ekonomiskt bistånd**

Att lämna en relation där man utsatts för våld, ibland i ett akut skede, kan innebära att man hamnar i en svår ekonomisk situation. Akut ekonomiskt bistånd kan beviljas med kort varsel och vid bedömningen av rätten till ekonomiskt bistånd ska hänsyn tas till om personen är utsatt för våld i nära relation.

- **Budget- och skuldrådgivning**

Stadsdelsnämnderna erbjuder budget- och skuldrådgivning till personer i behov av detta. Det kan vara ett viktigt stöd för personer som har utsatts för våld i en nära relation och kanske inte haft insyn i och kontroll över ekonomin, eller har blivit utnyttjade ekonomiskt.

*Stödverksamheter*⁴²

- **Kriscentrum för kvinnor och barn**

Kriscentrum är ett skyddat boende för kvinnor och eventuella medföljande barn. Här ges psykosocialt stöd och boendet har skalskydd. Kriscentrum har några rum där de boende kan ha med sig husdjur.

- **Kruton**

Kruton är ett skyddat boende för ungdomar och unga vuxna mellan 16 och 25 år som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Även här finns skalskydd och psykosocialt stöd.

- **Hvilan**

Hvilan är ett skyddat boende för hemlösa kvinnor. Även aktivt missbrukande kvinnor tas emot. Skalskydd och psykosocialt stöd erbjuds.

- **Samtalsmottagningen**

Staden har en samtalsmottagning där våldsutsatta vuxna kan få professionellt samtalsstöd.

- **Relationsvåldscentrum Sydost**

Relationsvåldscentrum Sydost drivs av tre stadsdelsnämnder i samverkan och erbjuder samtalsstöd till våldsutsatta vuxna och personer som utövar våld i nära relationer.

- **Relationsvåldscentrum**

Relationsvåldscentrum drivs av fyra stadsdelsnämnder i samverkan med några kranskommuner, åklagarmyndigheten och polisen. Här ges samlat stöd under rättsprocessen till våldsutsatta som har gjort en polisanmälan.

- **Kvinnojurer och skyddade boenden drivna av andra aktörer**

Staden samverkar i enskilda ärenden med ett stort antal ideella kvinnojurer, framförallt avseende att ge skyddat boende, och med privata boenden.

---

⁴² Avser verksamheter aktuella 2016.

Bilaga 3. Stöd och insatser för barn som upplevt våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck

Barn som har upplevt våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck erbjuds samtalsstöd i olika former. Ofta används den så kallade Trappanmodellen men även Aggression Replacement Training (ART) och Tryggare barn är arbetssätt och metoder som används. Stöd kan ges individuellt eller i grupp och anpassas efter barnets ålder, mognad och behov. Familjebehandling erbjuds också ofta, vilket innebär att hela familjen får stöd ihop. ~~För ungdomar från 16 år som har varit utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck finns också Origo, ett resurscentrum som drivs i samarbete mellan kommunerna i Stockholms län, Polismyndigheten i Stockholms Län och Stockholms läns landsting och som ger stöd och vägledning till barn och unga vuxna som lever i en hederskontext.~~ För ungdomar mellan 13 och 26 år som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck finns Origo, ett myndighetsgemensamt resurscentrum som drivs i samarbete mellan samtliga kommuner i Stockholms län, Stockholms läns landsting och Polisregion Stockholm. Till Origo kan även yrkesverksamma och ideella vända sig för att få konsultativt stöd och vägledning i enskilda ärenden när de möter ungdomar som begränsas av hedersnormer. Verksamheten erbjuder även kostnadsfria kompetenshögjande insatser.

Många skyddade boenden ger psykosocialt stöd till barn som bor där med en förälder. Barn som bor på skyddat boende i Stockholm och inte kan gå i vanlig skola utanför boendet erbjuds undervisning via stadens utbildningsförvaltning.

För barn som har upplevt våld finns Barnahus, som är en samverkan mellan staden, några kranskommuner, polisen och åklagarmyndigheten. Där kan barn få hjälp av alla aktuella instanser på ett och samma ställe.